

**Чугаєвська А. В.**  
старший викладач кафедри конституційного  
та кримінального права,  
кандидат юридичних наук  
(ДВНЗ «Київський національний економічний  
університет імені Вадима Гетьмана»)

## **ПИТАННЯ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ПОМИЛУВАННЯ**

Дослідженню проблем застосування помилування присвятили свої роботи багато науковців, проте частита питань щодо порядку застосування помилування ще й досі залишаються не вирішеними.

Помилування є індивідуальним правовим актом щодо конкретної особи як виключна компетенція Президента України. Водночас помилування може бути застосовано до осіб, які відбувають покарання за корупційні правопорушення, після фактичного відбування ними строків покарання, закріплених ч. 3 ст. 87 КК України [1], а також осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, помилуванням може бути замінене це покарання на покарання у виді позбавлення волі, на строк не менше ніж 25 років. Поряд з цим, питання, як обраховувати 25 років – з моменту застосування помилування або з моменту початку відбування покарання у виді довічного позбавлення волі й досі не вирішено на законодавчому рівні.

Так, помилування є чи не єдиним шансом для особи, засудженої до довічного позбавлення волі, на заміну покарання у виді позбавлення волі, адже до таких осіб не може бути застосовано амністію чи інші види звільнення. Водночас, за інформацією Міністерства юстиції України, за всі роки існування незалежної України й до 2018 року жоден з її президентів не помилював жодного довічно ув'язненого. Лише 2018 року Президент України вперше помилював жінку, засуджену до довічного позбавлення волі. За інформацією Департаменту з питань помилування Адміністрації Президента України, цього року Президент видав чотири Укази, якими помилював дев'ять жінок і п'ять чоловіків. Водночас цілком звільнено від відбування покарання п'ятьох осіб, ще для восьми істотно зменшено терміни покарання [2].

---

Проблему перспектив звільнення засуджених до довічного позбавлення волі неодноразово порушували уповноважені Верховної Ради України з прав людини. Зокрема, у щорічній доповіді за 2018 рік зазначено, що до Уповноваженого минулого року зверталися засуджені до довічного позбавлення волі зі скаргами на відсутність реальної перспективи їхнього звільнення. Таких засуджених в Україні, за даними ДКВС України, понад півтори тисячі, і за цим показником Україна посідає перше місце серед 50 європейських країн.

Згідно з правовою позицією ЄСПЛ, довічно ув'язнений має знати чіткі критерії для перегляду строку покарання та що саме він має зробити для того, аби була розглянута можливість його звільнення. Європейський суд неодноразово зауважував, що існування можливості звільнення з мотивів «милості» не є достатнім для застосування вимог ст. 3 Конвенції, оскільки звільнення на підставі «милості» не є реалістичною перспективою звільнення від довічного покарання в розумінні Суду. Тому, на думку Уповноваженого, слід розробити окремий законопроект щодо заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням [2].

Порядок здійснення помилування передбачений Указом Президента № 223/2015 «Про положення про порядок здійснення помилування» [3]. Цей документ передбачає непроцесуальний позасудовий порядок застосування помилування.

Водночас трапляються випадки звернення до суду з клопотанням про помилування. У такому випадку суд ухвалою повернув клопотання [4], проте ч. 3 ст. 539 КПК України [5] визначає, що клопотання (подання) про вирішення питання, пов'язаного з виконанням вироку, розглядає протягом десяти днів із дня його надходження до суду суддя одноособово згідно з правилами судового розгляду, передбаченими ст. 318–380 КПК України, з огляду на положення цього розділу, тут не передбачено права суду повертати таке клопотання.

Окремо слід зауважити, що 12 березня 2019 року ЄСПЛ ухвалив рішення у справі «Петухов проти України (№ 2)» [6] ЄСПЛ зазначив, що помилування в Україні є недостатньо прозорим і не забезпечує передбачуваності. Зокрема, Суд

зазначив, що Комісія при Президентові України в питаннях помилування не зобов'язана аргументувати відмови в застосуванні помилування, ці рішення не є публічними й не підлягають оскарженню. На думку Суду, прозорість системи застосування помилування могла б бути забезпечена іншими засобами – публікацією детальних звітів про діяльність Комісії або зобов'язанням Комісії брати до уваги іноземну й міжнародну судову практику з інтерпретації принципів прав людини. Система перегляду має стати прозорою та передбачуваною, адже особи, які відбувають покарання, повинні знати, що необхідно зробити для звільнення. Вирішувати, чи продовжують існувати пенологічні підстави для перебування в тюрмі, необхідно з огляду на ситуацію кожного окремого ув'язненого.

У 2020 році Уряд погодив проект Указу Президента України щодо порядку здійснення помилування [7] з метою приведення його до принципу гуманізму, вдосконалення існуючого порядку та усунення недоліків. Так, проектом пропонується зміна суб'єкта подання клопотання про помилування, передбачена заміна повідомлення заявника про результати на зобов'язання надсилання заявнику рішення про результати розгляду клопотання про помилування, уточнено порядок обрахування нового покарання, яким замінюється довічне позбавлення волі, зміни щодо категорій осіб, які можуть бути помилувані.

Поряд з іншими змінами, проект пропонує при вирішенні питання про помилування враховувати характеристику адміністрації виконання покарань, а також запропоновано, що Комісією може ініціюватись проведення адміністрацією установи виконання покарань психологічного тестування та (або) проведення оцінки ризиків вчинення нового злочину, результати яких можуть враховуватись при прийнятті рішення про помилування. Ця пропозиція виглядає дещо сумнівною, оскільки тут може мати місце ситуація, коли засуджений стає залежним від зловживань зі сторони адміністрації і у разі конфлікту може отримати негативну характеристику. Вбачається, що доцільним до складання такої характеристики є залучення представників пенітенціарної

---

пробації, як органу, незалежного від установи виконання покарань. Проте, оскільки ЗУ «Про пробацію» [8] такими повноваженнями представників органу пробації не наділяє, тому виглядає доцільним розширення повноваження пенітенціарної пробації на таку категорію осіб, що забезпечить прозорість у прийнятті рішення.

Тож можна констатувати, що наявний порядок застосування помилування потребує ретельного доопрацювання та має бути вдосконалений в напрямі визначення детальніших умов і критеріїв застосування помилування, зокрема забезпечення передбачуваності результатів оцінювання обставин, що мають бути враховані під час підготовки рішень, що й зумовить прозорість прийнятих рішень.

#### Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Офіційний вебсайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua>.
3. Про положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України від 21 квіт. 2015 р. № 223/2015. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>.
4. Ухвала Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 11 трав. 2019 р. Справа № 442/3262/19. Провадження № 1-в/442/188/2019. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81919721>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Case of Petukhov v. Ukraine (No. 2), No. 41216/13, March 12, 2019. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-191703%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-191703%22]}).
7. [http://materialy.kmu.gov.ua/3d59037d/docs/d8ed94d5/Proekt\\_ukazu\\_Prezidenta\\_Ukrayini.pdf](http://materialy.kmu.gov.ua/3d59037d/docs/d8ed94d5/Proekt_ukazu_Prezidenta_Ukrayini.pdf)
8. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.